

ВСТУП

Як і в політично-національному, так і в релігійному житті міжвоєнний період ХХ століття був важливим часом в житті української Церкви. Це час, в котрому обидві частини колись єдиної Київської митрополії постали перед схожим вибором. В якому їм потрібно було прийняти рішення щодо свого подальшого еклезіологічного шляху. Звичайно, були зовнішні обставини, які в той чи інший спосіб впливали на пошук своєї церковної ідентичності, однак для наших досліджень є дуже важливо побачити саме українські варіанти бачення подальшого шляху, бо ті тенденції показують справжнє обличчя нашої церковної свідомості.

Відповідно, стаючи перед вибором теми для дипломної роботи, наша увага зупинилась саме на питанні, висвітлення якого дало б можливість побачити, які шляхи накреслювала перед собою українська Церква, що, на тогочасний погляд, мало стати основою подальшого її життя. Хоча початок II Світової війни, а щонайголовніше більшовицькі переслідування, знищили ті наміри, котрі ставила перед собою Церква. Але саме довоєнні напрацювання мали б стати першою сходинкою у сучасних пошуках Церкви.

Вибираючи напрямок дослідження, наша увага впала на явищі, котре мало можливість показати весь спектр тогочасних богословських поглядів. Тим явищем в житті Унійної Церкви, на наш погляд, був Унійний з'їзд у Львові. Він був скликаний «за благословенням Високопреосвященого Митрополита Кир Андрея та Преосвященних Владик Галицької Церковної Провінції».2 Безпосередньою підготовкою з'їзду займалось Українське Богословське Товариство, при співучасті українських монаших чинів, і був відкритим для широкого загалу як духовенства, так і мирян. Відбувся Львівський Унійний З'їзд 22 – 25 грудня 1936 року. З Пропонуючи тему для дипломної роботи - “Пошуки церковної ідентичності на Львівському Унійному З'їзді 1936 року” – увага у дослідженнях зосереджується не лише на узагальненні напрацьованих з'їздом тем і напрямків, але особливо важливим було побачити, що було основою тих чи інших пропозицій. Вже сама тема дипломної роботи показує, що і сам з'їзд не був констатацією певних думок та рішень. Його учасники також намагались віднайти, зрозуміти та розвинути древню церковну ідентичність Київської митрополії у всіх її проявах. І тому в розгляді деяких питань ми побачимо різні оцінки та шляхи вирішення тих чи інших ситуацій. Однак, саме це є дуже цінним та вартим нашої уваги. Бо на тлі всіх цих думок можна побачити справжню вартість історії життя українського християнства.

Ще одним фактом, що дає неповторну цінність напрацюванням Львівському Унійному З'їзду є те, що в цей період відбувались в різних частинах Європи схожі з'їзди, в роботі яких активну участь брали українські богослови. Більше того, саме митрополит Андрей був одним з ініціаторів Велеградських зустрічей, і всі вони в часових рамках відбувались швидше. Однак митрополит Андрей та українські богослови, організовуючи схожу за форматом зустріч, ставили перед нею інше завдання. Це вже не було лише пошуком варіантів для успішного поєднання Східних та Західних християн. Бо основною ціллю з'їзду у Львові було віднайти та актуалізувати ідентичність саме великої Київської митрополії. Побачити, як вона у попередніх періодах свого існування відповідала на не менш важливі виклики свого часу. Тому серед обговорюваних на з'їзді знаходили місце

такі теми як: питання створення разом з православними Київського патріархату і відповідно тодішня ситуація як на Західних, так і Східних теренах України; питання української літургії і показ її спільного розвитку, хоча вже у формально розділеній Церкві; також питання впливу латинської Церкви на формування вже після Берестейської еклезіальної свідомості; та ряд інших питань, успішне вирішення яких забезпечило б набагато швидше та успішніше становлення Української Церкви також і в сучасний період.

Черговим фактом, що говорить про непересічність даного з'їзду, є те, що його скликання відбувалось в час трьохсотліття від дня смерті митрополита Йосифа Вельямина Рутського⁴. Саме до цього ювілею було присвячено роботу з'їзду. Така увага до особи митрополита Рутського показувала намагання тодішніх богословів знайти ідеал для відродження церковної ідентичності саме в цьому періоді життя Київської Церкви. Бо хоч це був складний час в житті Церкви, однак він показав зрілість церковного мислення. Церква вже свідомо, незважаючи на різні зовнішні впливи, могла зробити вибір. І щонайголовніше - вміла його аргументувати, тобто свої дії зв'язали із церковною традицією та віковичними прагненнями київського християнства.

Вважаючи львівський Унійний З'їзд як певний синтез тогочасних богословсько – еклезіальних думок, ми свідомо обмежили коло наших основних досліджень лише до матеріалів цього з'їзду. Ці напрацювання, в своїй більшості, дійшли до нас у збірнику, який упорядкував 1938 року о. Володимир Кучабський. Там ми можемо знайти 11 із 12 виголошених доповідей, перебіг дискусій, які відбувались після кожних трьох доповідей, вступне слово митрополита Андрея Шептицького, а також коротку інформацію про гостей та учасників. На унійному з'їзді були виголошені та обговоренні наступні доповіді:

- о. д-р Й. Сліпий «Погляд на зєдиненні тп незєдиненні Церкви Сходу»;
- о. Р. Лободич «Значення Замойського Синоду для української зєдиненої Церкви»;
- о. Й. Струтьєнь «Митрополит Рутський у житті сьогоднішніх Василіан»;
- о. д-р Г. Костельник «Ідеологія Унії»;
- д-р М. Чубатий «300-ліття церковної Унії на Україні»;
- о. д-р А. Ішак «Становище Унії до автокефалії»;
- о. В. Величковський «Методи унійної праці між незєдиненими православними на Волині»;
- д-р В. Залозецький «Мистецтво й архітектурна творчість Унії впродовж останніх 300 літ»;
- о. С. Рудь. «Літургія св. Івана Золотоустого в першій половині XVII ст.»;

о. д-р Л. Глинка «Правні основи Унії»;

о. П. Хомин «Погляд нез’єдиненої преси на Унію».5

Оскільки даний з’їзд є мало вивченим, то для кращого його дослідження ми використовували матеріали подані в часописі “Нива”, а також інформацію, найперше про діяльність митрополита Андрея Шептицького, ми черпали з фондів Львівського Історичного Архіву.

З цієї джерельної літератури вдалось побачити важливість даної теми, оскільки можна було прослідкувати багатоманітність думок. Однак, всі вони мають своє важливе значення, бо демонструють тогочасні прагнення та пропонують певні шляхи для подальшого розвитку церковного життя. Важливість також полягає в тому, що частина доповідачів намагалась розглядати розвиток Української Греко-Католицької Церкви в загальноукраїнському релігійному житті.

У процесі написання дипломної роботи ми використовували порівняльний метод дослідження матеріалів, в якому кожна тезу, запропоновану учасниками Унійного З’їзду, ми намагались прослідкувати, використовуючи допоміжний матеріал, що в богословському, а також історичному контекстах розглядає дане явище. Виходячи з того дослідження, весь матеріал було розділено на два розділи. В першому ми намагаємось показати особливості поєднавчих змагань Київської митрополії, що включає в себе, як невід’ємну частину цього процесу, участь Київських Ієрархів для прикладу на Флорентійському Соборі, а також після Берестейську ґенезу, що включає в себе і огляд розвитку літургійного життя Київської митрополії. Другий розділ зосереджує свою увагу на більш актуальних тезах тогочасного церковного життя. Ці питання були висунуті з’їздом, зокрема в його постановах, як такі, що потребують особливої уваги та подальшого свого завершення. Це питання визначення своєї ідентичності, відповідно історична дійсність Українського Патріархату, праці на Сході України та праця для зближення з українським православ’ям.

Опрацювавши весь спектр джерельної і також допоміжної літератури, у важливості даного дослідження зникають будь-які сумніви. Думки З’їзду, який проходив перед початком комуністичного тоталітарного режиму, що на довгі роки перешкодив розвиткові українського християнства, і особливо Греко-Католицької Церкви, є важливими, бо можуть бути цінним фундаментом для вже вільного розвитку Церкви. Оскільки, в сучасному періоді Церква стоїть перед схожим вибором, в якому потрібно остаточно віднайти свої споконвічні християнські традиції, осмислити рідну українську духовність, яка впродовж багатьох століть провадила багатьох людей до святого життя, до єдності з Богом. Звичайно, не відповідними були б очікування, що напрацювання З’їзду 1936 року зможуть дати остаточну відповідь на вже сучасні виклики часу. Однак, вони, без сумніву, можуть нам показати хід тогочасного церковного мислення. Що може послужити доброю школою для сучасного пошуку своєї церковної ідентичності.

Висновок

Розпочинаючи працю над дослідженням доповідей, виголошених під час проходження Львівського Унійного З'їзду, ми ставили перед собою завдання прослідкувати хід тогочасного церковного мислення та, щонайголовніше, зрозуміти та виокремити ті представницькі напрацювання, на основі яких можна зробити корисні висновки для сучасності.

Як ми вже зазначали на початку нашої дипломної роботи, поділ частин роботи проводився згідно принципу відповідності між тезами, проголошеними на з'їзді. Підсумовуючи, можна з впевністю сказати, що справді Львівський З'їзд є репрезентативним щодо тогочасних поглядів для розвитку Церкви. Метою, яку ставили перед собою, як митрополит Андрей, УБНТ, так і весь широкий загал українського духовенства, було через пізнання своєї споконвічної християнської традиції дійти до взаємопізнання в поліконфесійній українській реальності. Така постановка завдання включає в себе весь спектр еклезіальних відносин як у внутрішньому житті, так і в зовнішніх відносинах з іншими церквами. Вирішення такого питання потребувала, найперше, українська Церква, бо із цим може стати на ідентичний шлях церковного життя. Також відповіді на це питання чекали від нас інші церкви. Оскільки своїм життям Греко-Католицька Церква доводить можливість єдності у Вселенській Церкві, початком і основою реальності такого процесу учасники з'їзду разом із своїм митрополитом бачили в актуалізації Флорентійської концепції єднання, яке в історії нашої Церкви було продемонстроване в дому митрополита Потія і Рутського. Тому основною тезою з'їзду в цьому питанні було те, що Берестейське єднання є продовженням того споконвічного шляху Київської митрополії, який вона намагалась реалізувати впродовж віків. Відповідно, еклезіально - канонічною передумовою Берестейського Собору є рішення Флорентійського Собору 1439 року, де обидві частини Вселенської Церкви визнали, що суттю Церкви Христової є єдність між її дітьми. Тому соборові рішення канонічно завершили ці споконвічні бажання, якими Київська митрополія забажала йти. Це шлях сопричастя з Церквами – Сестрами, і виявила вона це на Берестейському Соборі.

Зрозуміло що велику увагу Львівський Унійний З'їзд присвятив після Берестейському періоду життя Унійної Церкви. оскільки З'їзд проходив саме в трьохсоту річницю від дня смерті митрополита Рутського, то велику увагу доповідачі звернули саме на цей період життя Церкви. В першу чергу діяльність митрополита дала поштовх для пробудження намірів щодо організації церковної освіти в уніатській Церкві. Вже він сам багато зробив для того, щоб підняти рівень знань українського духовенства. Розпочата ним реформа руського монашества, на думку учасників З'їзду, дала нове дихання монастирям, які на той час перебували в дуже занедбаному стані. Черговою рисою митрополита, яку возносить З'їзд є те що, незважаючи на весь тягар боротьби між православними і уніятами, в яку його ставила історична ситуація,¹ він завжди шукав шляху примирення обох Руських Церков. Це примирення, в його очах, мало не теоретичне значення, а завдяки йому він бажав досягнути воз'єднання української Церкви до найвищого ступеня церковної дозрілості – патріархату. Різного роду впливи не дозволили йому це втілити, але він після себе залишив ті світлі плани у виконанні яких з'їзд бачить успішний шлях української Церкви.

Неоднозначною була реакція на чергову подію в житті Греко-Католицької Церкви, а

саме – Замоїський Синод. Саме в цьому питанні виявились різні погляди на історичні феномени життя Церкви. Однак, кінцевий висновок можна зробити такий, що якщо Синод і не вводив латинізаційних практик, то, однак, не зупинив того, що все самовільно прийшло до Церкви.

Переходячи до розгляду питання, що стосувалосьось Літургії Київської митрополії, бачимо, що в пошуках літургійної ідентичності, З'їзд пропонує звернути увагу на часи митрополита Рутського. Оскільки, це був період, в якому вже було дозріле саме руське літургійне благочестя, яке вміло самостійно показати свою цінність, і що найголовніше канонічно вже розділена Київська митрополія жила ще ідентичним літургійним життям. Це, для прикладу, видно із порівняння службників. І лише ззовні були внесені питання, які стали каменем спотикання на довгі століття. Тому ці пропозиції Унійного З'їзду вважаємо дуже цінними та актуальними і в наш час, які однак, ще потребують подальших досліджень і щонайголовніше остаточного впровадження їх в церковне життя.

Обговорюючи актуальний стан Церкви Львівський Унійний З'їзд зупиняється на питаннях, які, на їх думку, потребували якнайшвидшого вирішення. А саме: прийти до рівноправних відносин з Римо-Католицькою Церквою, розвинути власну церковну традицію, яка виражає справжнє обличчя Церкви. Для підкріплення таких намірів доповідачі ставлять історичний приклад Київських Митрополитів як основоположників та первинних носіїв української церковної свідомості. Також З'їзд приділяє особливу увагу питанню національного відродження українського народу, пов'язуючи з цим великі надії. Однак, водночас ставить перед своєю Церквою завдання для швидкої реалізації цього задуму.

Підсумки рішень та пропозицій, які прозвучали впродовж роботи З'їзду, були зазначені в кінцевих постановках. Одна з яких каже: «[...] ідея Київського Патріархату є і нині корисна для розвитку українського католицизму й запорукою його розвитку».² Для митрополита Андрея, одного з ініціаторів такого шляху, єдиною умовою для всіх, хто мав би намір приєднатися до цієї справи, є, «щоб майбутній Київський Патріархат прийняв Вселенську віру, тобто православ'є перших сімох Вселенських Соборів».³ Із пропозицій З'їзду ми бачимо, що в міжвоєнний час в Греко-Католицькій Церкві оживає ідея українського патріархату. Звичайно, ще не видно таких рішучих дій, які пізніше здійснював патріарх Йосиф, але, на наш погляд, Унійний З'їзд, в якому він брав активну участь, великою мірою посприяв такій його поставі. Адже зародок патріаршого устрою української Церкви З'їзд бачить ще в княжих часах, а остаточне його обличчя формується в XVII ст., завдяки діяльності великих митрополитів Рутського і Могили, між якими не було ідейних протиріч. І лише незалежні від них обставини перешкодили їм втілити поставленні плани. Важливим для учасників З'їзду було те, що український патріархат має консолідуючу силу для всього українського народу.

Розглядаючи відносини з православною Церквою, чи не вперше на такому широкому рівні, Греко-Католицька Церква заявляє про своє бажання бачити у православних своїх братів, які живуть згідно тої самої віри та спільних традицій. Натхнення для цього знаходимо у спільному тисячолітньому досвіді Вселенської Церкви, рівно ж у власних літургійних книгах, та спільній традиції Київської митрополії. Велике завдання в цьому

напряму З’їзд ставить перед богословами, які цю спільну традицію мають осмислити та донести до народу Божого.

Не міг свою увагою Унійний З’їзд оминати питання, що стосувалось місійної діяльності поза межами Галичини. І в цьому питанні ми могли побачити повну однаковість в оцінці та шляхах вирішення. З’їзд виразно заперечує шляхи праці в так званій нео-унії, оскільки під нею приховані замисли, які не відповідають тисячолітній християнській історії українського народу. Натомість доповідачі стверджують та пропонують розвинути шляхи відродження Київського християнства, запропоновані митрополитом Андреем, які вже за такий короткий час виявляли свою ефективність та дієвість. Оскільки, на Сході України є своя, багата християнська свідомість, яку потрібно вивчити, очистити від чужих впливів і, що головне відродити в народі. І в цьому З’їзд бачить основу для діяльності на Сході України.

Коротко ще раз переглянувши більшість питань, які піднімались Львівським Унійним З’їздом, бачимо, що і надалі велика частина питань потребує свого остаточного вирішення. Тому вважаємо напрацювання З’їзду позитивними для сучасних досліджень. Оскільки, його рішення та пропозиції можуть бути дуже корисними при вмілому їх застосуванні.

ЗМІСТ

Вступ	2
Розділ 1 Оцінка з’їздом історії унійних змагань	
1.1 Велеградська традиція.....	7
1.2 Берестейське єднання.....	10
1.3 Постать митрополита Йосифа Вельямина Рутського.....	17
1.4 Літургія Київської митрополії XVII ст.....	25
Розділ 2 Постановка актуальних унійних завдань	
2.1 Збереження ідентичності.....	33
2.2 Створення патріархату.....	41
2.3 Зближення з православними.....	48
2.4 Місійна праця в умовах нео-унії.....	60
Висновок.....	66

Список використаної літератури.....	71
Список скорочень.....	77